2021

Kontiolahden vieraslajistrategia

Kontiolahden kunta/ Ympäristölauta-kunta hyväksytty 21.4.2021

Jättiputki

Kuva: Jouko Rikkinen

Jättipalsami

Kuva: Terhi Ryttäri

Komealupiini

Kuva: Johanna Kolehmainen

Kurtturuusu

Kuva: Terhi Ryttäri

Supikoira

Kuva: Michael Gäbler

Minkki

Kuva Jan den Ouden Pixabay

Sisällys

Johdanto 3
Määritelmät 4
Lainsäädäntö 5
Vieraslajit Kontiolahden kunnan toiminnassa 7
Kontiolahden linjauksen taustaa 7
Vieraslajihavaintojen ilmoittamiskanavat 7
Asukkaiden osallistuminen vieraslajien torjuntaan 8
Erityisen haitalliset vieraskasvilajit 9
Jättiputket (Heracleum persicum -ryhmä) 10
Tunnistaminen ja levinneisyys 10
Haitat ja torjunta 11
Jättipalsami (Impatiens glandulifera) 12
Tunnistaminen ja levinneisyys 12
Haitat ja torjunta 13
Kurtturuusu (Rosa rugosa) 14
Tunnistaminen ja levinneisyys 14
Haitat ja torjunta 15
Lupiini eli komealupiini (Lupinus polyphyllus) 16
Tunnistaminen ja levinneisyys 16
Haitat ja torjunta 16
Vieraskasvilajien torjunnasta syntyneen jätteen hävittäminen 17
Hävittämistapaan vaikuttavat tekijät 17
Kompostointi 19
Kuivattaminen 19
Haitalliset vieraseläinlajit 19
Minkki (Neovison vison) 20
Tunnistaminen 20
Haitat ja torjunta 21
Supikoira (Nyctereutes procyonoides) 21
Tunnistaminen 21
Haitat ja torjunta 21
Vieraskasvilajien torjunnan kehittäminen 22
Ohjeita vieraslajeja sisältävien maamassojen siirtoon ja työkoneiden puhdistamiseen 22
Ohjeistusta ja kehitystyötä tienvarsien niittoon 22
Tehostamiskeinoja vieraskasvien torjuntaan 23
Pilottihankkeita vieraslajien torjuntaan 23
Tietoisuuden lisääminen ja yhteistyö eri toimijoiden kanssa 23

Johdanto

Vieraslajit aiheuttavat haittaa ja riskejä luonnolle, elinkeinoille ja ihmisten hyvinvoinnille. Tämän Kontiolahden vieraslajistrategia linjaa vieraslajien torjuntaa ja sen avulla kehitetään torjuntatoimia kunnassa ja ehkäistään vieraslajien aiheuttamaa haittaa. Tavoitteena on lisäksi lisätä ihmisten tietoa vieraslajeista, niiden torjuntakeinoista ja kannustaa torjuntatoimiin. Lähivuosina tullaan kehittämään vieraslajien torjuntaa kunnassa sekä yhteistyötä yhdistysten kanssa ja luomaan toimintamallia vieraslajien torjuntaan.

Vieraslajeihin luetaan lajit, jotka ovat ihmisen tahallisen tai tahattoman toiminnan seurauksena levinneet alueille, jolla lajia ei esiinny muutoin. Haitallisen vieraslajin käsite tarkoittaa, että levitessään laji uhkaa alkuperäislajeja, ekosysteemejä, aiheuttaa haittaa metsätaloudelle, viljelykasveille tai muille elinkeinoille.

Vuonna 2021 voimaan tuleva, järjestyksessään ensimmäinen Kontiolahden vieraslajistrategia käsittää neljä kasvilajia (jättipalsami, jättiputki, kurtturuusu ja komealupiini) sekä kaksi eläinlajia (minkki ja supikoira), eli ne lajit, joiden strategian valmisteluhetkellä nähdään olevan kaikkein haitallisimpia, uhka luonnon monimuotoisuudelle, elinympäristöille tai taloudelle. Strategia käsittää Kontiolahden yleisimmät haitalliset vieraslajit, niiden tuntomerkit, haitat ja torjuntatoimet. Linjaus on tarkoitettu sekä Kontiolahden kunnan työntekijöille että kuntalaisille ja maanomistajille.

Tämä strategia kohdistuu haitallisiin vieraslajeihin ja jotka leviävät hallitsemattomasti aiheuttaen haittaa elinkeinoille tai luonnon monimuotoisuudelle. Kontiolahdella on muitakin vieraslajeja. Vieraslajitilanne voi muuttua nopeastikin, erityisesti paikallisesti. Muutkin vieraslajit voivat aiheuttaa haittaa paikallisesti, eikä näitä tule päästää luontoon. Kuntalaisilla on tärkeä rooli vieraslajien leviämisen ehkäisemisessä.

Puutarhajätteen asianmukainen hävittämisellä ja vastuullisella lemmikkien pidolla voidaan ehkäistä vieraslajien leviämistä. Haitallisista vieraslajeista voi ilmoittaa vieraslajit.fi-sivuilla. Lisäksi kuntalaisia toivotaan ilmoittavan vieraslajihavainnoistaan sekä ryhtyvän vieraslajien torjuntaan, vaikkapa talkoiden järjestämiseen, tietoa lajeista ja torjunnasta tullaan tarjoamaan ja talkoiden järjestämiseen voidaan tarjota apua.

Vieraslajien tunnistamiseen ja niiden torjuntaan on herätty maailmalla parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Suomessa valmistui laajan yhteistyön tuloksena vuonna 2012 kansallinen vieraslajistrategia (Niemivuo-Lahti 2012), johon on koottu Suomessa esiintyvät haitalliset vieraslajit, niiden aiheuttamat haitat ja riskit Suomen luonnolle, luonnonvarojen kestävälle käytölle, elinkeinoille sekä yhteiskunnan ja ihmisen hyvinvoinnille. Lisäksi strategiaan kuuluu vieraslajeja koskeva toimenpideohjelma, jonka avulla vieraslajien leviämistä ja haittavaikutuksia pyritään vähentämään tai estämään. Yksi toimenpideohjelman tavoitteista on hävittää jättiputket kokonaan Suomesta seuraavan 10–20 vuoden aikana.

Kansallisen strategian mukaan Suomessa on tunnistettu yhteensä 157 haitallista vieraslajia. Näistä kaikkein haitallisimpia kutsutaan erityisen haitallisiksi vieraslajeiksi.

Lisäksi on tunnistettu 123 tarkkailtavaa tai paikallisesti haitallista vieraslajia. Viimeksi mainittuihin kuuluu sekä jo Suomessa esiintyviä että Suomen rajojen ulkopuolella haitallisiksi todettuja lajeja.

Vieraslajit aiheuttavat haittaa luonnolle, ihmisen terveydelle, kulttuurimaisemalle, virkistykselle ja elinkeinoille. Ihmiset ja tavarat liikkuvat ympäri maailman aiempaa enemmän ja internetistä on helppoa tilata uusia lajeja. Nämä ovat samalla uhka alkuperäiselle luonnolle.

Luonnon monimuotoisuus ja ekosysteemipalvelut ovat hyvinvoinnin perusta. Haitalliset vieraslajien torjunta ja leviämisen ehkäiseminen turvaa ekosysteemien toimintaa ja niiden tuottamia ekosysteemipalveluita. Luonnon virkistyskäyttö on ihmisten hyvinvoinnin kannalta merkittävä ekosysteemipalvelu. Levitessään haitalliset vieraslajit aiheuttavat ympäristömuutosten lisäksi haittaa luonnon virkistyskäytölle. Esimerkiksi laaja jättiputkiesiintymä voi estää virkistyskäyttöä, esimerkiksi liikkumista jokivarsilla (olisiko tästä paikallista esimerkkiä, vaikkapa kuvaa?). Vieraslajeista voi olla haittaa myös kulttuurimaisemissa tai ne voivat vaikuttaa matkailuun heikentäessään maisema-arvoa tai virkistyskäyttöä.

Elinympäristöistä erityisen haavoittuvia ovat vesistöjen varret, hiekkarannat ja harjumetsät. Näillä on runsaasti paljasta maata, johon vieraskasvit kykenevät asettumaan.

Tämän linjauksen tarkoituksena on esitellä Kontiolahdella yleisesti esiintyviä vieraslajeja ja niiden torjuntatoimia niin, että jokainen kunnan työntekijä tai asukas voi osallistua niiden torjuntaan.

Luontomme ja lajitilanne muuttuu, joten strategiaa ja lajilistaa on päivitettävä tarpeen tullen, kuitenkin vähintään viiden vuoden välein ja ryhdyttävä toimiin, jos vieraslajitilanteessa havaitaan uhkia, joita ei tässä strategiassa olisikaan mainittu.

Määritelmät

Vieraslajiksi kutsutaan sellaista alkuperäiseen lajistoon kuulumatonta lajia, joka on levinnyt ihmisen myötävaikutuksella joko tahattomasti tai tahallisesti uusille alueille esimerkiksi vuoriston tai meren yli.

Ihmisen tahallisesti levittämä laji on esimerkiksi alun perin itäaasialainen supikoira, jota on istutettu 1930–50-luvuilla entisen Neuvostoliiton Euroopan puoleisiin osiin turkiseläimeksi. Sieltä laji on levinnyt nopeasti Suomeen ja nyt sitä esiintyy koko maassa pohjoisinta Lappia lukuun ottamatta. Pohjois-Amerikasta peräisin oleva minkki on levinnyt tarhoista karkuun päässeiden yksilöiden myötä koko maahan. Pääkaupunkiseudun villikanipopulaatio on lähtöisin luontoon päästetyistä lemmikkikaneista.

Monet aikoinaan ulkomailta tuodut puutarhakasvit, kuten jättiputket ja jättitattaret, ovat päässeet leviämään puutarhoista luontoon joko siementen tai juurten kappaleiden avulla. Himalajan vuoristosta kotoisin oleva yksivuotinen siemenestä lisääntyvä jättipalsami tuotiin Suomeen koristekasviksi jo 1800-luvun lopulla, minkä jälkeen se on levinnyt voimakkaasti etenkin purojen ja jokien varsilla. Linnut levittävät tehokkaasti esimerkiksi kurtturuusun ja isotuomipihlajan siemeniä.

Selkeitä haittoja aiheuttavia vierasperäisiä lajeja kutsutaan **haitallisiksi vieraslajeiksi**. Vieraslajit voivat aiheuttaa haittaa sekä luonnolle että ihmisille. Ne voivat syrjäyttää alkuperäistä lajistoa, muuttaa ekosysteemin toimintaa, aiheuttaa vahinkoa viljelykasveille, metsätaloudelle tai muille elinkeinoille. Ne voivat aiheuttaa taloudellista haittaa vaikuttamalla ihmisten, eläinten tai kasvien terveyteen tai kiinteistöjen arvoon. Haitat voivat olla myös sosiaalisia tai esteettisiä, jolloin ne kohdistuvat esimerkiksi virkistyskäyttöön, työllisyyteen tai kulttuuriarvoihin. Kansallisessa vieraslajistrategiassa lajit on **luokiteltu erityisen haitallisiin, haitallisiin sekä tarkkailtaviin tai paikallisesti haitallisiin vieraslajeihin.**

Voimakaskasvuinen lupiini on syrjäyttänyt teiden varsien ketokasvillisuutta. Lisäksi se rehevöittää maaperää juuristonsa typpeä sitovien bakteerien avulla. Jättiputkien kasvineste aiheuttaa auringonvalossa ihmisille palovamman kaltaisia, hitaasti paranevia ihovaurioita. Lisäksi jättiputken valtaaman tontin myyntiarvo laskee. Laivojen mukana maahamme runsaat pari sataa vuotta sitten saapunut rotta tuhoaa viljaa, rakenteita ja levittää tauteja. Vieraslajin leviämisen mukana voi maahamme kulkeutua myös välillisesti sellaisia taudinaiheuttajia tai loisia, jotka eivät haittaa kyseistä lajia, mutta joille alkuperäinen lajistomme on hyvin herkkää.

Lainsäädäntö

EU:n vieraslajiasetuksen (Euroopan Parlamentin ja Neuvoston asetus (EU) N:o 1143/2014) ja kansallisen vieraslajistrategian pohjalta Suomeen valmisteltiin vieraslajeja koskeva lainsäädäntö (Laki vieraslajeista aiheutuvien riskien hallinnasta 1709/2015), ns. **vieraslajilaki,** joka tuli pääosin voimaan 1.1.2016 ja sen tietyt pykälät vasta 1.1.2017. Lisäksi valtioneuvoston asetuksessa (1725/2015) **luetellaan kansallisesti merkitykselliset haitalliset vieraslajit.** Suomen vieraslajilaki täydentää kansallisella tasolla EU:n vieraslajiasetusta, joka tuli voimaan 1.1.2015.

EU:n kannalta merkityksellisten haitallisten vieraslajien luettelo tuli voimaan 3.8.2016, mutta sinne lisättiin lajeja syksyllä 2017. Näitä EU:n ja valtioneuvoston asetuksessa lueteltuja lajeja kutsutaan **luettelolajeiksi**. Luettelolajeja tai lajiryhmiä on yhteensä kymmeniä.

Vieraslajilaki kieltää luettelolajien maahantuonnin, myynnin, kasvattamisen ja päästämisen ympäristöön. Tässä linjauksessa olevista lajeista luettelolajeja ovat armenianjättiputki, persianjättiputki, kaukasianjättiputki, jättipalsami ja supikoira.

Muiden haitallisten vieraslajien kohdalla lain määräykset ovat lievempiä. Näiden lajien kasvattaminen, istuttaminen tai käsittely niin, että laji voi päästä ympäristöön, on kielletty. Toisin sanoen, omalla pihalla, pellolla tai rakennetulla alueella haitallisen vieraslajin kasvattaminen on sallittua, jos ei ole vaaraa lajin leviämisestä alueen ulkopuolelle. Lainsäädännössä on joitakin poikkeuksia tästä muun muassa metsälain, metsästyslain, kalastuslain ja kasvinterveyslain perusteella.

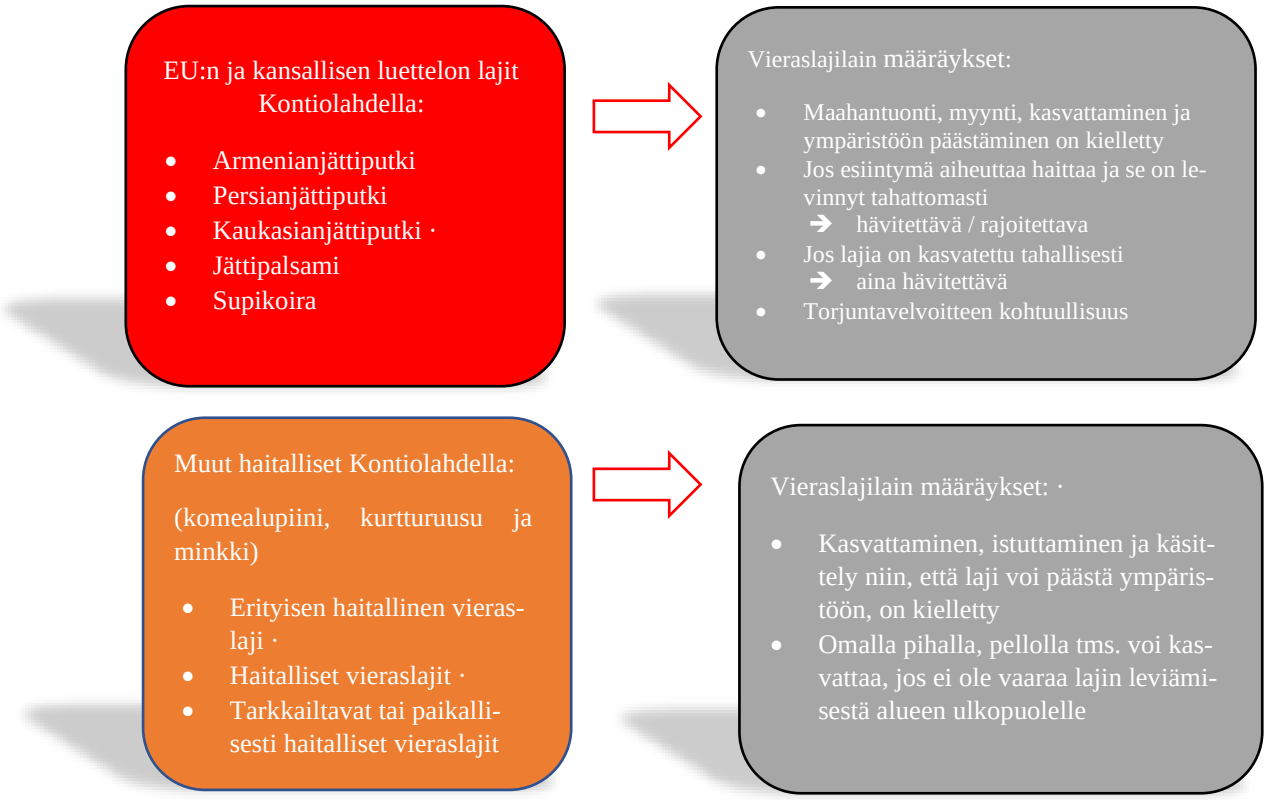

Kaavio 1. Vieraslajin määräykset luettelolajeille ja muille haitallisille vieraslajeille

Vieraslajilain 4§ mukaan kiinteistön omistajan tai haltijan on huolehdittava kohtuullisista toimenpiteistä kiinteistöllä esiintyvän, EU:n kannalta tai kansallisesti merkityksellisen haitallisen vieraslajin hävittämiseksi tai sen leviämisen rajoittamiseksi, jos siitä voi aiheutua merkittävää vahinkoa luonnon monimuotoisuudelle tai vaaraa terveydelle ja turvallisuudelle. Kohtuullisuutta arvioitaessa on otettava huomioon käytettävissä olevat tavanomaiset keinot, niiden kustannukset ja saavutettavissa oleva hyöty suhteessa kustannuksiin. Toisin sanoen, jos kiinteistöllä esiintyy EU:n tai kansallisen luettelon mukainen haitallinen vieraslaji, joka on levinnyt sinne tahattomasti ja josta aiheutuu haittaa, esiintymä on hävitettävä tai sitä on rajoitettava, mikäli se onnistuu kohtuullisin kustannuksin. Jos kyseessä on tarkoituksellinen kasvattaminen, vieraslajiesiintymä on aina hävitettävä.

Vieraslajilain 5§ mukaan toimijan on huolehdittava siitä, ettei hänen tuottamassaan, varastoimassaan, markkinoille saattamassaan, kuljettamassaan, välittämässään, myymässään tai luovuttamassaan tuotteessa tai aineistossa ole EU:n tai kansallisen luettelon mukaista merkityksellisesti haitallista vieraslajia, joka voi levitä toimijan hallinnassa olevan alueen ulkopuolelle. Toimijalla tarkoitetaan tässä henkilöä tai yritystä, joka tuottaa tai myy ammattimaisesti esimerkiksi taimia tai maa-ainesta.

ELY-keskus voi tarvittaessa sakon uhalla kieltää jatkamasta EU:n tai kansalliseen luetteloon kuuluvan lajin kasvattamista ja kauppaa. Se voi määrätä hävittämään ympäristöön tahallaan tai huolimattomuudesta päästetyn luettelolajin tai muun vieraslajin esiintymän. Se voi myös määrätä kiinteistön omistajan tai haltijan hävittämään luettelolajin tahattoman esiintymän sekä määrätä ammattimaisen toimijan estämään luettelolajin leviämisen aineistojen mukana.

Edellä mainitun menettelyn voi käynnistää ELY-keskus itse, kunta tai kuntayhtymä tai viranomainen, kuten Elintarviketurvallisuusvirasto Evira, Suomen metsäkeskus tai Suomen riistakeskus, mutta ei yksityinen kansalainen tai yhteisö. Syynä tähän on se, että vieraslajeihin liittyvien riskien hallinnassa on kyse yleisestä edusta, ei yksityisen edun loukkauksesta.

Vieraslajit Kontiolahden kunnan toiminnassa

Kontiolahden linjauksen taustaa

Kontiolahden vieraslajilinjaus perustuu kansalliseen vieraslajistrategiaan ja se lajilistoihin ja paikallisiin havaintoihin usean vuoden kokemuksella Kontiolahden kunnan alueelta.

Strategia ohjaa kunnan omaa toimintaa ja kuntalaisille tapahtuvaa viestintää sekä tarjottavia palveluita. Vieraslajien laajamittainen suunnitelmallinen torjuntatyö aloitetaan tämän linjauksen mukaisesti. Torjunta on osin vielä alkutaipaleella ja se tulee kehittymään kokemusten karttuessa. Vieraslajien torjuntatyö on myös resurssikysymys. Varsinkin jättipalsamia ja lupiinia on päässyt Kontiolahdellakin leviämään maastoon jo siinä laajuudessa, että kyseisten lajien torjuntatyö ei ole tehty vuodessa tai kahdessa. Laajamittainen torjuntatyö ja sen organisointi edellyttäisivät huomattavasti enemmän resurssointia torjuntatyöhön eikä se tule onnistumaan ilman kuntalaisten omaehtoista auttamista.

Kontiolahden kunta käynnistää teknisellä osastolla jo kasvukaudelle 2021 suunnatun valvotun vieraslajijätteen vastaanoton ja eteenpäin toimituksen. Yhteistyötä tiivistetään liikuntapaikkojen hoidon ja kuntatekniikan kanssa, jotta vähäiset resurssit saadaan tehokkaammin käyttöön. Vieraslajiasioista tullaan koostamaan myös opetuspaketit eri luokka-asteille koulujen ympäristötiedon ja biologian opetuksen tarpeisiin.

Kontiolahdella vieraslajien torjuntaa tehdään pääosin mekaanisesti tai kasvin perustoimintoja estämällä ja kemiallisia torjunta-aineita käytetään vain poikkeustapauksissa kohteilla joissa ei ole kemiallisten torjunta-aineiden käytölle herkkiä kohteita(ei rantaa, ei pohjavesialuetta, ei kaivoja, ei asutusta) läheisyydessä ja torjuttavana on iso ja vahva vieraslajikasvusto. Vieraspetojen poisto tehdään eläintä kunnioittavalla tavalla ja eläinten lopettamiseen käytetään koulutettujen metsästäjien taitoja.

Vieraslajien torjuntaan on kehitteillä luonnossa hajoavia biologisia torjunta-aineita, joita voidaan ottaa tarvittaessa käyttöön, kun ko. menetelmiä tulee hyväksytyksi ja kaupallisesti hyödynnettäväksi.

Vieraslajihavaintojen ilmoittamiskanavat

Vieraslajihavainnoista toivotaan ilmoitettavan vieraslajit.fi -sivuille

Vieraslajit.fi sivuilla on laajasti tietoa eri vieraslajeista, sinne voi ilmoittaa myös muista kun tässä Kontiolahden kunnan strategiassa kuvattujen lajien esiintymistä.

Kontiolahden kunnan ympäristöpäällikölle toivotaan ilmoituksia jättiputkien vieraslajihavainnoista Kontiolahden kunnan alueelta, jotta erityisen haitallisen vieraslajin torjuntaan voidaan ryhtyä.

Vieraslajeista voi ilmoittaa:
Ympäristöpäällikkö Antti Suontama, antti.suontama@kontiolahti.fi
0504285123,

Pyydetään toimittamaan ainakin seuraavat tiedot:
Laji,
Ilmoittaja, puhelinnumero ja/tai sähköpostiosoite
Missä sijaitsee (karttalinkki, jos mahdollista)

Asukkaiden osallistuminen vieraslajien torjuntaan

Vieraslajit aiheuttavat moninaisia haittoja. Usein ne valtaavat nopeasti elintilaa alkuperäisiltä lajeilta. Merkittävä osa haitallisiksi katsotuista kasvilajeista on tuotu puutarhoihin tai puistoihin koristekasveiksi. Vieraskasvit ovat usein kookkaita, voimakaskasvuisia ja niillä on hyvä siementuotanto. Linnut kuljettavat marjovien kasvien siemeniä. Kasvit kulkeutuvat uusille alueille myös siirreltävien maamassojen mukana. Monien puutarhakasvien karkulaisten suhteen kannattaa olla tarkkana. Paikallisesti ne voivat vallata tilaa ja aiheuttaa haittaa lyhyelläkin aikavälillä. Leviämisen alkuvaiheessa yksittäiset karkulaiset voivat vaikuttaa harmittomilta, mutta kannan saavutettua riittävän tiheyden lisääntyminen pääsee vauhtiin.

Kontiolahden kunnan asukkaiden toiminta vieraslajien leviämisen estämisessä on ratkaisevaa. Tontilla sijaitsevat vieraslajien esiintymät tulee rajata niin, etteivät lajit pääse leviämään tontin ulkopuolelle. Esimerkiksi voimakkaasti kasvullisesti levittäytyvää kurtturuusua ei tule istuttaa tontin reuna-alueille, josta ne leviävät helposti yleisille alueille tai naapurien puolelle. Siemeniä tuottavien lajien kukkavarret on hyvä katkaista ja hävittää ennen siementen kypsymistä. Kukkavarret ovat varminta hävittää suljetuissa pusseissa sekajätteen mukana tai polttamalla.

Puutarhajätteen kippaaminen luontoon, esimerkiksi ojiin tai metsänreunoihin, on ehdottomasti kielletty. Sen kieltävät Kontiolahden ympäristönsuojelumääräykset, jätelaki (646/2011) sekä Joensuun alueellisen jätelautakunnan jätehuoltomääräykset. Varmempi tapa tuhota vieraslajien juurakot ja siemenet on mädättää ne ensin suljetussa muovisäkeissä ja vasta seuraavana kesänä siirtää ne hyvin toimivaan, kuumaan kompostiin. Jättiputken kukinnot ja juurakot on kuitenkin aina hävitettävä suljetuissa pusseissa sekajätteen mukana tai poltattamalla. Jos omalla tontilla ei ole paikkaa pienelle määrälle puutarhajätettä, tulee jäte hävittää sekajätteen mukana, jotta vieraslajit eivät pääse leviämään. Puutarhajätteen vastaanottopaikalle voi viedä suurempia kuormia puutarhajätettä.

Kannustamme kaikkia huolehtimaan puutarhajätteistä asianmukaisesti ja huolehtimaan, että puutarhakasvit eivät leviä luontoon sekä torjumaan vieraslajeja. Vieraslajien torjunta on maanomistajan vastuulla, lisäksi voimme kaikki toiminnallamme edesauttaa luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemipalveluiden säilymistä ja paranemista.

Vieraslajeista haitallisin, eli jättiputki pitää hävittää niin pihoilta kuin luonnostakin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ennekuin esiintymä laajenee paljon työtä vaativaksi.

On lisäksi toivottavaa, että paikalliset asukkaat ja mökkiläiset ilmoittavat havainnoistaan ja pyrkivän torjumaan vieraslajeja omatoimisesti. Vieraslajien hävittämisen tulee olla maanomistajan lupa. Kunnan omistamalta maa-alueelta tässä linjauksessa mainitut vieraskasvit saa hävittää omatoimisesti, mutta asiasta toivotaan ilmoitettavan kuntaan (milloin, miten ja mihin), myös seurannan vuoksi.

Suosimalla puutarhoissa ja luonnossa kotoperäisiä lajeja luomme tilaa monimuotoiselle luonnolle, myös hyönteisille.

Erityisen haitalliset vieraskasvilajit

Erityisen haitalliset vieraslajit ovat kansallisen vieraslajistrategian määritelmän mukaan Suomessa jo esiintyviä tai tarkkailtavia potentiaalisia vieraslajeja. Erityisen haitallisen vieraslajin ilmestyessä on välittömästi ryhdyttävä toteuttamaan jo olemassa olevia, laissa määriteltyjä torjuntatoimia tai sen kohdalla tulee ryhtyä nopeasti muihin erityisen tehokkaisiin torjuntatoimenpiteisiin lajin leviämisen estämiseksi ja sen aiheuttamien haittojen torjumiseksi.

Erityisen haitallisia vieraskasvilajeja Kontiolahdella ovat jättiputket, jättipalsami, kurtturuusu ja lupiini. Näitä lajeja ei käytetä kunnan istutussuunnitelmissa. Kontiolahdella erityisen haitallisia vieraskasvilajeja torjutaan tehostetusti. Lajeille laaditaan lähivuosia koskevat työsuunnitelmat, joissa torjuttavat kohteet asetetaan tärkeysjärjestykseen niiden koon ja niillä sijaitsevien luontoarvojen perusteella.

Erityisen haitalliset vieraslajit on otettava huomioon kaikessa rakentamisessa jo heti suunnitteluvaiheen alusta alkaen. Rakentamisvaiheen aikaisia maansiirtoja näiden lajien esiintymisalueilta on vältettävä mahdollisuuksien mukaan. Mikäli maansiirtoja tehdään, on niitä koskevia ohjeita noudatettava. Erityisen haitallisten vieraslajien esiintymisalueilta kuorittua pintamaata ei saa käyttää missään tilanteessa maisemointiin, vaan ne on aina haudattava puhtaiden maamassojen alle.

Taulukko 1. Erityisen haitalliset vieraskasvilajit Kontiolahdella.

Laji tai lajiryhmä	Kansallinen luokitus	Kontiolahden luokitus	Käyttö Kontiolahden kunnan istutuksissa	Käyttö asukkaiden pihoilla	Leviäminen	Torjuntatoimet
Jättiputket	EH	EH	Kielletty vieraslajilain perusteella, maansiirroissa noudatettava ohjeita	Kielletty vieraslajilain perusteella	Siemenet	Pyritään hävittämään 5 vuoden kuluessa
Jättipalsami	EH	EH	Kielletty vieraslajilain perusteella, maansiirroissa noudatettava ohjeita	Kielletty vieraslajilain perusteella	Siemenet	Leviäminen saatava kuriin ja esiintymiä heikennetään
Kurtturuusu	EH	H	Poistettava 1.6 2022 mennessä. Poistotyö käynnissä. maansiirroissa noudatettava ohjeita	Kielletty vieraslajilain perusteella	Siemenet ja juurten kappaleet	Poistetaan pihoilta,. Hävitetääbn rannoilta ja tienvarsilta
Lupiini	H	H	Levinnyt laajalti, rajoitetaan nyt niitoilla.maansiirroissa noudatettava ohjeita	Kielletty vieraslajilain perusteella	Siemenet	Leviäminen saatava kuriin ja esiintymiä heikennetään

Jättiputket (Heracleum persicum -ryhmä)

Suomessa kasvaa aasialaisista jättiputkista ainakin kaukasianjättiputki *(Heracleum mantegazzium)* ja persianjättiputki *(Heracleum persicum).* Itärajalta on leviämässä armenian jättiputki *(Heracleum sosnowskyi),* jota on havaittu Pohjois-Karjalassa. Jättiputket on luokiteltu haitalliseksi vieraslajiksi koko EU-alueella (EU 2016/1141; 2017/1263), ja Kansallisessa luettelossa (VN 1725/2015) sekä Kansallisessa vieraslajistrategiassa (VN 5.3.2012).

Jättiputket kuuluvat terveydellistäkin haittaa aiheuttaviin vieraslajeihin. Jättiputkia on viljelty alkujaan näyttävänä koristekasvina, hiljalleen viljely ryöstäytyi käsistä. Tontin vallannut jättiputki alentaa kiinteistön arvoa ja vanhoissa kulttuurimaisemissa se voi olla myös maisemallinen haitta. Jättiputkikasvustot voivat estää myös virkistyskäyttöä, esimerkiksi virkistyskalastusta. EU on kieltänyt jättiputkien tuonnin EU:n alueelle, hallussapidon ja kasvatuksen, markkinoille saattamisen tai muun luovuttamisen. Kontiolahden vieraslajistrategia sisältää tavoitteen jättiputkien hävittämiseksi 5 vuoden kuluessa.

Tunnistaminen ja levinneisyys

Jättiputket kuuluvat sarjakukkaisiin kasveihin. kaukasian- ja armenianjättiputket ovat kaksivuotisia tai kuolevat kerran kukittuaan. Persianjättiputki on monivuotinen ja voi kukkia useita kertoja. Jättiputket lisääntyvät vain siementen avulla. Siemenet säilyvät maassa useita vuosia, joten uusia kasvustoja voi ilmestyä yllättäen. Kukinta-aika on kesä-elokuussa. Kukinto voi olla yli puoli metriä leveä ja yhdessä kukinnossa voi olla jopa 80 000 väriltään valkoista tai vaaleanpunaista kukkaa. Yhdessä kasviyksilössä voi olla useita tuhansia siemeniä ja ne säilyvät maassa useita vuosia.

Jättiputki voi kasvaa rehevällä paikalla jopa viiden metrin korkuiseksi. Lehdet ovat liuskaiset ja hyvin suuret. Kasvin varsi on 5 – 10 cm paksu, karvainen. Kaukasian – ja armenianjättiputket ovat yksivartisia ja usein punalaikullinen, perisanjättiputki on monivartinen ja alaosastaan usein violetti tai punaisenruskea. Jättiputket ovat kotoisin Lounais-Aasiasta, josta 1800-luvulla niitä on tuotu Eurooppaan koristekasviksi. Jättiputkia on käytetty eläinten rehuna.

Kuva: Jouko Rikkinen

Haitat ja torjunta

Jättiputket ovat vahvoja kilpailijoita. Jättiputket muodostavat laajoja ja tiheitä kasvustoja, jotka tukahduttavat alleen kaiken muun kasvillisuuden. Lisäksi kasvin juuristosta vapautuu aineita, jotka ovat haitallisia toisille kasveille. Jättiputken valtaaman kiinteistön arvo voi laskea sekä alueen käyttömahdollisuudet muun muassa virkistyskäyttöön katoavat. Jättiputki sisältää fototoksista kasvinestettä, joka aiheuttaa auringon kanssa reagoidessaan iholle oireita, jotka muistuttavat palovammaa. Jättiputken sisältämän kasvinesteen takia torjuntatyössä on pukeuduttava riittävään suojavarustukseen. Jättiputken nesteestä voi saada myös hengenahdistusta tai allergiatuntemuksia.

Jättiputken torjunnassa keskeistä on se, että kasvia ei päästetä tuottamaan siemeniä. Ainut varma toimintakeino jättiputken torjunnassa on se, että sen kukinto katkaistaan ennen kuin siemenet ovat kypsyneet. Kukinnot tulee hävittää suljetussa pussissa sekajätteen mukana tai polttamalla. Mikäli kyseessä on pieni kasvusto, sen voi myös peittää mustalla, valoa läpäisemättömällä katekankaalla. Nuorempien kasviyksilöiden kohdalla torjuntaa voidaan suorittaa myös kaivamalla kasvi juurineen ylös maasta. Kasvin pääjuuret tulee katkoa pistolapiolla 10–20 cm syvyydestä.

Laajempien kasvustojen kohdalla torjuntakeinona voidaan käyttää toistuvaa niittämistä, joka heikentää kasvin elinvoimaa vähitellen. Lisäksi laajempien kasvustojen kohdalla suositeltava torjuntakeino on torjunta-aineiden käyttö, mutta torjunta-aineiden käyttäminen ei ole mahdollista vesistöjen tai lasten leikkipaikkojen läheisyydessä.

Jättiputkien torjuntaa tulee jatkaa useamman vuoden ajan. Vesistöjen varsilla sijaitsevien esiintymien kanssa tulee olla erityisen varovainen, koska jättiputkien siemenet voivat levitä myös veden mukana uusille kasvupaikoille. Lisäksi siemenet voivat kulkeutua muualle maamassojen sekä työkoneiden ja muun työvälineistön liikuttelun yhteydessä.

Jättiputkien torjunta tulee tehdä mahdollisuuksien mukaan pilvisellä säällä. Jättiputkia torjuttaessa tulee aina käyttää kestävää ja koko vartalon suojaavaa vaatetusta, myös silmä- ja hengityssuojaimia. Lapsia ei tule päästää kosketuksiin kasvin kanssa.

Kontiolahden kunnan tavoitteena **on hävittää kaikki jättiputkiesiintymät sekä kunnan omistamilta että yksityisiltä mailta vuoteen 2025 mennessä. Torjuntaa tehdään vuosittain ja sen jälkeen kasvustojen tilaa seurataan 3 vuoden ajan**. Jos kunnan tietoon tulee yksityiseltä maalta jättiputkiesiintymä, kunta toimittaa maanomistajalle ohjeistavan tiedotteen jättiputkien haitallisuudesta ja niiden torjuntatyöstä. Jättiputkia ei torjuta Kontiolahdella talkootyönä niiden vaarallisuuden vuoksi. Siirrettäessä maamassoja jättiputkia kasvavalta alueelta muualle, on toimittava maamassojen siirtoja koskevan ohjeistuksen mukaisesti.

Kunta toivoo, että asukkaat ilmoittaisivat kaikista havaitsemistaan jättiputkista. Havainnot voi ilmoittaa myös soittamalla. Havainnoista kannattaa ilmoittaa myös vieraslajiportaaliin (http://www.vieraslajit.fi/). Ilmoitus tehdään kunnan ympäristöpäällikölle, 0504285123, antti.suontama@kontiolahti.fi

Jättipalsami (Impatiens glandulifera)

Jättipalsami *(Impatiens glandulifera)* on luokiteltu haitalliseksi vieraslajiksi koko EU:n alueella (EU 2016/1141; 2017/1263) sekä kansallisessa vieraslajistrategiassa (VN 5.3.2012).

Jättipalsami on Aasiasta kotoisin oleva, yksivuotinen, palsamikasveihin *(Balsaminacaae)* kuuluva ruoho. Kasvin keskimitta jää yleensä 1,5 metrin korkuiseksi, mutta jättipalsamiyksilöt voivat kasvaa jopa yli kolmemetrisiksi. Jättipalsami on erittäin kilpailukykyinen ja valtaa alaa alkuperäiseltä kasvistolta, eikä sillä ole Suomessa luontaisia vihollisia.

Tunnistaminen ja levinneisyys

Jättipalsami on mehevävartinen ruoho. Kasvin lehdet ovat muodoltaan suikeita ja tiheästi hammaslaitaisia. Kukat ovat kaksineuvoiset, kooltaan jopa 4 cm. Kukinnon väri on useimmiten vaaleanpunainen, Suomessa on kuitenkin tavattu useita värimuotoja. Kasvin hedelmä on litumainen kota, joka repeää kypsänä helposti singoten siemenet. Jättipalsamin saattaa sekoittaa alkuperäislajistoomme kuuluvaan lehtopalsamiin *(I. noli-tangere)* sekä vierasperäiseen lännenpalsamiin *(I. capensis)* ja rikkapalsamiin *(I. parviflora).*

Jättipalsami lisääntyy ainoastaan siemenestä. Yksi yksilö voi muodostaa jopa 4 000 siementä. Jopa alle 10 cm korkeat yksilöt kukkivat ja muodostavat siemeniä. Siemenet

sinkoutuvat jopa seitsemän metrin päähän. Useimmiten siemenet säilyvät maassa itämiskelpoisina vain parin vuoden ajan, tosin sopivalla kasvupaikalla siementen on havaittu säilyvän neljän vuoden ajan.

Jättipalsami on kotoisin Himalajan vuoristoalueilta, jossa sitä tavataan 1800 metrin korkeudelta aina puurajalle, noin 4 000 metriin saakka. Kasvi tuotiin Suomeen ensimmäisen kerran 1800-luvun lopulla. Suomessa jättipalsami kasvaa usein asutuksen läheisyydessä, ihmisen avustuksella se on levinnyt eri puolille maata. Jättipalsami kulkeutuu sopiviin kasvupaikkoihin kuten tunkioille, rantakosteikoille, ruovikoihin ja pellonlaiteille. Sitä esiintyy myös metsäisemmissä ympäristöissä sekä teiden ja raurateiden pientareilla ja ojissa. Jättipalsami leviää erityisen helposti joki- ja puronvarsia myöten, siemenet voivat kellua ja levitä virtavesien mukana. Lisäksi jättipalsami on levinnyt, kun puutarhajätettä on kuljetettu tonttien ulkopuolelle luontoon.

Kuva: Terhi Ryttäri

Haitat ja torjunta

Jättipalsami voi muodostaa laajoja yhden lajin kasvustoja, heikentäen kasvilajiston monimuotoisuutta viemällä tilaa alkuperäisiltä kasvilajeilta. Jättipalsamia esiintyy myös luonnonsuojelullisesti arvokkailla paikoilla, luonnonsuojelualueilla sekä uhanalaisten kasvien esiintymien läheisyydessä, ja se voi uhata uhanalaisia tai taantuvia kasvilajeja. Se kilpailee pölyttäjistä alkuperäisen kasvillisuuden kanssa ja voi vähentää selkärangattomien eläinten määrää niin maassa kuin maan päälläkin.

Jättipalsamin juuristo on hento, eikä se sido maata samalla tavoin kuin monivuotinen kasvillisuus, tällöin jättipalsamin valtaamat jokivarsikosteikot ovat alttiita eroosiolle. Kun kasvillisuus ei sido maata, sitä päätyy sadevesien mukana vesistöön ja voi olla uhka esimerkiksi taimenten kutusoraikoille ja kuoriutuville kalanpoikasille. Jättipalsami voi myös tukahduttaa puun taimia haitaten metsänuudistamista.

Pienet kasvustot on helppo hävittää kitkemällä kasvit yksitellen mahdollisimman varhain, viimeistään kukinta-aikana. Hentojuurinen jättipalsami on kiitollinen kitkettävä, sillä versot irtoavat maasta helposti, eikä erityisiä suojavarusteitakaan tarvita. Kitkemisen teho tulee varmistaa seuraavana vuonna. Jos siementäviä yksilöitä ei kehity, häviää kasvi paikalta tavallisesti muutamassa vuodessa.

Kasvin pienet siemenet kulkeutuvat helposti mullan ja kenkien mukana uusille kasvupaikoille, joten siemeniä sisältäviä kasvinosia on käsiteltävä varoen. Samoin esimerkiksi virtavesien rannoilta kasvia torjuttaessa olisi hyvä selvittää ylävirran esiintymät, joista lähtöpopulaatioiden siemeniä leviää alavirtaan. Tehokkainta on aloittaa torjuntatoimet ylävirran esiintymistä.

Suurimmissa kasvustoissa voi ensimmäisenä vuotena käyttää apuna esimerkiksi viikatetta tai siimaleikkuria. Uusi kukinto saattaa kuitenkin ilmestyä myöhemmin tyngäksi jääneeseen varteen. Laajojen kasvustojen hävittämisessä kannattaa niittää kasvit mahdollisimman alhaalta. Niiton jälkeen on varmistettava, ettei paikalle jää pienikokoisempia, kukkivia yksilöitä. Jättipalsamin versoja muodostuu pitkin kesää, joten samalla paikalla kannattaa järjestää useat talkoot kesän kuluessa. Vasta elokuussa kukintansa aloittavat yksilöt saattavat ehtiä muodostamaan siemeniä Etelä-Suomessa.

Loppukesällä siemenkotavaiheessa jättipalsamin siirtely torjunnan yhteydessä ei ole suositeltavaa, sillä siemenkodat poksahtelevat herkästi ja levittelevät siemeniä ympäriinsä. Kannattaa kuitenkin yrittää katkaista kukinnot varovasti jätesäkkiin. Kasvijätteen voi käsitellä eri tavoin. Kasvijäte voidaan pakata jätesäkkeihin tai siirtolavalle ja kuljettaa pois loppukäsittelyä varten. Mikäli kasvijätteen poiskuljetus ei ole mahdollista, voidaan jättipalsamit koota kasoihin, joissa kasvit maatuvat ja tukahduttavat kasan alimmaisia sekä estävät niitä juurtumasta uudelleen. Ennen kukkien ilmestymistä voi jättipalsamit turvallisesti hävittää varsineen päivineen esimerkiksi kompostiin, mutta ei kuitenkaan avokompostiin, jossa varret voivat mahdollisesti uudelleen juurtua ja kasvattaa uusia siementäviä haaroja.

Kuumahöyrykäsittely sekä laidunnus sopivat myös jättipalsamin torjuntakeinoiksi. Virtavesien varsilla torjuntatoimet kannattaa aloittaa yläjuoksulta. Jättipalsamin torjunta sopii hyvin tehtäväksi talkootyönä sillä se ei vaadi erityisiä suojavarusteita.

Kurtturuusu (Rosa rugosa)

Kurtturuusun *Rosa rugosa* -laji ja sen valkokukkainen muoto *Rosa rugosa f. alba* ovat luokiteltu kansallisesti haitallisiksi vieraslajeiksi, Kansallisesti merkityksellinen haitallinen vieraslaji (VN 704/2019), Kansallinen vieraslajistrategia (VN 5.3.2012). Kurtturuususta jalostetut Rosa Rugosa -lajikkeet, tarhakurtturuusut eivät ole sääntelyn piirissä. Kurtturuusua ja sen valkokukkaista muotoa ei saa tuoda Suomeen, myydä tai muuten luovuttaa tai päästää ympäristöön. Kurtturuusun kasvatus on kiellettyä 1.6.2022 alkaen.

Tunnistaminen ja levinneisyys

Kurtturuusu on 0,5 – 1,5 metrin korkuinen, tiheitä kasvustoja muodostava pensas. Kasvin oksat ovat tiheään piikkisiä. Kurtturuusun piikit ovat suoria, vaihtelevan kokoisia ja karvaisia. Kasvilla on paksut, alapuolelta tiheäkarvaiset lehdet, pinta on uurteinen ja ryppyinen, kurttuinen. Kurtturuusu kukkii kesä-syyskuussa ja kukkien väri vaihtelee aniliininpunaisesta vaaleanpunaiseen ja valkoiseen. Kukkaperä on usein käyrä, terälehtiä on yleensä viisi.

Kurtturuusu levittäytyy kasvullisesti maavarsistonsa avulla muun muassa juurakon palasista sekä siemenistä. Erityisesti hiekkarannoilla se on pystynyt levittäytymään

vaakajuurakkonsa avulla laajoille alueille. Linnut levittävät siemeniä. Sekä siemenet että kiulukat kelluvat vedessä ja ajelehtivat uusille paikoille. Kiulukat kannattaa kerätä syksyllä pois, myös tarhakurtturuusuista sillä niidenkin siementuotossa on vaihtelua.

On peräisin Tyynen valtameren ääreltä Itä-Aasiasta, jossa se kasvaa hiekkaisilla ja soraisilla merenrannoilla. Se on tuotu Eurooppaan koristekasviksi. Suomessa se alkoi levitä 1900-luvun alkupuolella, pihoilta ja puutarhoista ympäristöön. Kurtturuusua on istutettu myös teiden varsille, sillä se kestää hyvin suolaa. Meren rannoille se on levinnyt pääasiassa lintujen ja veden mukana, jossa se valtaa alaa alkuperäiseltä lajistolta ja haittaa myös virkistyskäyttöä. Kurtturuusu voi aiheuttaa muutoksia maaperän ravinnetasapainoon sekä mikrobiyhteisön rakenteeseen, erityisesti kurtturuusurannoilla.

Kuva: Terhi Ryttäri

Haitat ja torjunta

Kurtturuusu muodostaa läpitunkemattomia tiheikköjä, jotka syrjäyttävät täysin alkuperäisen lajiston ja haittaavat alueen virkistyskäyttöä. Vallatessaan tilaa alkuperäiseltä kasvilajistolta se haittaa myös hyönteislajien elinmahdollisuuksia. On todettu, että kurtturuusun (kuten myös isotuomipihlajan ja pihlaja-angervon) alla kasvilajien määrä sekä sammalpeite on alhaisempi kuin alkuperäisten lajien. On mahdollista, että hajottajaeläimistömme ei ole sopeutunut poikkeaviin kasveihin, niiden lehtien kemialliseen koostumukseen.

Kurtturuusun torjuminen on helpointa silloin, kun pensaat ovat vielä pieniä, jolloin niitä voi vielä kiskoa käsin ylös maasta. Kookkaampien yksilöiden varret leikataan poikki ensin oksasaksilla tai raivaussahalla tyveä myöden. Tämän jälkeen juurakko kaivetaan kokonaan ylös maasta joko käsin tai koneellisesti. Toinen keino kurtturuusun torjumiseen on sen näännyttäminen, jolloin uudet vihreät versot katkotaan useamman kerran kasvukauden aikana. Näännyttäminen on hyvä keino, sillä työ on melko kevyttä, hankalasti hävitettäviä maa-aineksia synny eikä torjunta-aineita tarvitse käyttää. Laajempi kasvusto voidaan myös peittää vahvalla katekankaalla.

Asukkaita suositellaan käyttämään kotipuutarhoissaan kurtturuusun sijaan muita ruusulajeja tai ruusulajikkeita. Puutarhajätteen asianmukainen käsittely on tärkeää, koska kurtturuusu leviää pienestäkin juuren kappaleesta. Lisäksi kurtturuusun marjat kannattaa kerätä ja tuhota ennen kuin siemenet pääsevät leviämään tai muodostamaan siemenpankin maaperään.

Lupiini eli komealupiini (Lupinus polyphyllus)

Komealupiini on luokiteltu kansallisesti haitalliseksi vieraslajiksi, Kansallisesti merkityksellinen haitallinen vieraslaji (VN 704/2019) Kansallinen vieraslajistrategia (VN 5.3.2012). Sitä ei saa tuoda Suomeen, pitää hallussa, kasvattaa, myydä tai luovuttaa muuten tai päästää ympäristöön. Laji on meillä vakiintunut. Se pystyy kasvamaan hyvinkin vähäravinteisella maalla, sillä se pystyy sitomaan juurinystyröiden typpibakteerien avulla ilmasta typpeä käyttöönsä. Komealupiinia esiintyy Kontiolahdella yleisesti muun muassa teiden varsilla.

Tunnistaminen ja levinneisyys

Komealupiini on monivuotinen hernekasvi ja kasvaa noin 1–1,5 metriä koreaksi. Kasvin lehdet ovat pitkäruotiset ja sormilehdykkäiset. Sen kukinto on terttumainen ja pitkä. Kukinnon väri voi olla sininen, violetti, vaaleanpunainen tai valkoinen tai näiden yhdistelmä. Kasvi kukkii yleensä kesä-heinäkuussa, mutta vielä syyskuullakin. Komealupiini lisääntyy pääasiassa siemenestä, mutta se voi lisääntyä myös kasvullisesti. Palko on ruskea ja harvakarvainen. Siemenet sinkoutuvat palosta muutaman metrin päähän. Siemeniä kulkeutuu maa-ainesten, puutarhajätteen ja tienvarsiniittojen mukana.

Komealupiinin luontainen levinneisyysalue ulottuu läntisestä Pohjois-Amerikassa Alaskasta Wyomingiin ja Pohjois-Kaliforniaan. Komealupiini on tuotu Eurooppaan koriste- ja rehukasviksi. Suomessa sitä on havaittu karkulaisena jo 1800-luvun lopulla.

Kuva: Johanna Kolehmainen

Haitat ja torjunta

Vakiintuneen lupiinikasvuston hävittäminen vaatii pitkäjänteistä torjuntatyötä. Oman lähiympäristön tai kotipihan lupiinipopulaatioiden seuraaminen ja torjuminen on palkitsevaa hyötyliikuntaa. Lupiinin siemenpankki säilyy maaperässä vuosia, joten uusien maasta nousevien taimien pitkäjänteinen torjunta on tärkeää. Kun lupiineja on kasvupaikalla vähän, voi ne kaivaa yksitellen maasta. Lupiinin torjunnassa on käytetty hyvin kokemuksin rikkaruohonpoistaja -työkalua, jolla kasvi vedetään maasta irti juurineen.

Laajempia lupiinikasvustoja voi yrittää hävittää niittämällä. Niittäminen on hyvä tehdä ennen kuin siemenet ehtivät kypsyä. Tällöin niittojäte on korjattava pois alueelta, jottei se entisestään rehevöittäisi kasvupaikan maaperää. Kasvijätteen voi kompostoida, jos siinä ei ole kypsiä siemeniä. Niittäminen on hyvä tehdä kahdesti kasvukaudessa kukkimisen ja siementämisen estämiseksi. Tärkeää on estää kasvin leviäminen uusille kasvupaikoille.

Maan pH-arvon nostaminen lupiinille epäsuotuisalle tasolle joko maata kalkitsemalla tai puutuhkaa levittämällä voi olla yksi kokeilemisen arvoinen torjuntakeino. Tätä asiaa tutkitaan parhaillaan.

Komealupiini voi levitä niityille ja lehtoihin ja sitä on havaittu useilta uhanalaisilta niittykasvien kasvupaikoilta. Laidunnuksen loppumisen, niittyjen ja laidunten kasvien sekä hyönteisten harvinaistumisen myötä ne ovat löytäneet kasvupaikkoja niukkaravinteisilta tienvarsikedoilta. Komealupiinin levittäytyessä tienvarsille ja rehevöittäessä niitä niittykasvit ja niillä elävät hyönteiset joutuvat väistymään voimakaskasvuisten lajien tieltä. Komealupiini kilpailee pölyttäjistä alkuperäisten lajien kanssa. Lupiinien siitepölyn sisältämä myrkyllinen alkaloidi, lupaniini voi haitata kimalaisten lisääntymistä. Komealupiini vaikuttaa paikallisiin päiväperhospopulaatioihin, sillä se ei kelpaa toukille eikä aikuisille ravintokasviksi. Komealupiinin on havaittu vähentävän hyönteisten kokonaismäärää ja vaikuttavan negatiivisesti kovakuoriaisiin, kaksisiipisiin, perhosiin ja muurahaisiin. Komealupiini on myrkyllinen sisältämiensä alkaloidien vuoksi.

Ensisijaisesti torjuntatoimet tulee keskittää alueille, jotka ovat lajistoltaan tai luontotyypeiltään harvinaisia. Mitä pienempi esiintymä on, kun torjuntatoimet aloitetaan, sitä helpommin torjunta sujuu. Pienen esiintymän poistaminen voi onnistua kerralla, mutta isoa esiintymää voidaan usein aluksi vain rajoittaa ja heikentää ja myöhemmin poistaa kokonaisuudessaan.

Vieraskasvilajien torjunnasta syntyneen jätteen hävittäminen

Hävittämistapaan vaikuttavat tekijät

Vieraskasvilajin torjunnasta syntyneiden jätteiden hävittämistapa riippuu siitä, onko kasvijätteen seassa lisääntymiskykyisiä kasvinosia, jotka voivat kasvattaa uusia, kukkivia versoja. Lisääntymiskykyisiä kasvinosia ovat siemenet, juuret ja juurakon palaset sekä kasvista riippuen myös varren palat.

Vieraslajikasvien jätettä ei saa missään olosuhteissa jättää luontoon, sillä luontoon jätetty jäte saattaa lähteä leviämään, jolloin vieraslaji saa uuden kasvupaikan. Vieraslajien torjunnasta syntyneen jätteen käsittelyssä tulee olla varovainen, jottei kasvi pääse leviämään laajemmin.

Vieraslajikasvit voivat levitä ympäristöön ja uusille kasvupaikoille tahattomasti kasvijätteen ja maa-ainesten mukana. Kasvijätteen ja maa-ainesten mukana leviävät helposti siemenlevintäiset kasvilajit, kuten jättipalsami, komealupiini, jättiputket ja keltamajavankaali, sekä pienistäkin juuren- tai maavarren paloista leviävät tarha-, japanin- ja sahalinintatar. Kurtturuusu taas lukeutuu lajeihin, jotka voivat levitä sekä siementen että juurenpalojen avulla.

Haitallisten vieraslajikasvien torjunnassa ja syntyvän kasvijätteen käsittelyssä on tärkeää:

- ehkäistä ja vähentää jätteen syntyä
- estää haitallisten vieraslajien leviäminen ympäristöön
- käsitellä syntynyt jäte ensisijaisesti paikan päällä

Mitään vieraslajikasvia ei saa päästää leviämään pihalta tai viheralueelta ympäristöön. Kielto koskee siis myös sellaisia vieraslajikasveja, joita ei ole erikseen säädetty haitallisiksi.

Puutarhajätteen vieminen luontoon, esimerkiksi metsänreunaan, on laissa kiellettyä. Monet vieraslajikasvien esiintymät ovat saaneet alkunsa luontoon jätetystä puutarhajätteestä.

Ehkäise ja vähennä jätteen syntyä

Hävitettävän ja muualle siirrettävän kasvijätteen määrää voidaan vähentää oikea-aikaisella torjunnalla ja sopivan torjuntamenetelmän valinnalla. Tietämys siitä, miten kasvit lisääntyvät ja leviävät, auttaa valitsemaan jokaiselle lajille sopivimman torjuntatavan. Siemeniä, juuren paloja, juurakoita tai muita vieraslajien lisääntymis- tai leviämiskykyisiä osia sisältävät kasvijätteet ja maa-ainekset ovat hankalammin hävitettäviä kuin vaikkapa lehdet, varret ja oksat, joista kasvit eivät yleensä leviä.

Keskeistä on ajoittaa torjunta ennen kasvin kukintaa ja siten estää uusien siementen muodostus. Näin voidaan estää lajin leviäminen. Kun vieraslajikasvi kitketään tai niitetään versojen ollessa vielä pieniä, syntyvän jätteen määrä on vähäisempi. Paras niittoajankohta riippuu kasvilajista. Esimerkiksi jättipalsami soveltuu hyvin kitkettäväksi taimena tai niitettäväksi vähän ennen kukinnan alkamista.

Kun kasvullisesti leviävät kookkaat tattaret tai kurtturuusu hävitetään näivettämällä tai peittämällä, syntyy hankalasti hävitettävää kasvijätettä ja maa-ainesta vähemmän. Onnistuneen hävittämisen jälkeen paikalle voi perustaa esim. nurmen, jolloin mahdolliset uudet versot leikataan säännöllisesti pois. Lisäksi hankalasti hävitettävien maa-aineisten määrää voidaan vähentää erottelemalla ensin juuren palat ym. isompi kasviaines maa-aineksista välppäämällä ja seulomalla.

Toimittaminen jäteasemalle

Käsittele kasvi- ja maa-ainesjäte mahdollisuuksien mukaan jätteen syntypaikalla. Jos jätettä ei voi käsitellä syntypaikalla, toimita se vieraslajijätteen keräyspisteeseen. Esimerkiksi kurtturuusun oksia ja rankoja voi toimittaa risujätteenä jäteasemalle. Pieniä määriä siemeniä tai muita leviämiskykyisiä kasvinosia sisältävää kasvijätettä tai maa-ainesta voi laittaa kaksinkertaisessa muovi- tai jätesäkissä polttokelpoiseen sekajätteeseen.

Varmista oman kuntasi jäteohjeistus paikallisesta jäteyhtiöstä.
Suuremmista määristä kasvijätettä, jota syntyy vaikkapa talkoiden yhteydessä, ota ennakkoon yhteyttä kunnalliseen jätehuoltoon ja sovi menettelystä.

Pidä huolta, etteivät kasvinosat pääse leviämään kuljetuksen aikana. Pakkaa jäte muovisäkkeihin tai peitä lava pressulla.

Kompostointi

Kompostointi ei ole tehokkain ja suositeltavin keino hävittää vieraskasvien torjunnasta syntyviä jätteitä. Kasvien hajoaminen ja kasvukyvyn tuhoutuminen ovat riippuvaisia lämpötilasta, ajasta, kosteudesta ja happamuudesta.

Kotioloissa tehtävä kompostointi ei välttämättä riitä tuhoamaan vieraskasvilajien lisääntymiskykyisiä osia, kuten siemeniä. Lisäksi kotikompostoreiden reunoille voi jäädä osa kompostoitavasta materiaalista. Kompostointia voi kuitenkin tehostaa laittamalla kasvijätteen tiiviisti suljettiin jätesäkkiin ja antamalla jätteiden mädäntyä jätesäkissä vähintään kuukauden ajan ennen kompostoriin siirtämistä. Käytettävän kompostorin tulee olla suljettavaa mallia, jottei vieraskasvilajit pääse karkaamaan kompostorista.

Kompostointi sopii vieraskasvilajien sellaisille osille, jotka ovat lisääntymiskyvyttömiä. Sen sijaan vieraslajikasvien siemenet, juurakot ja kukinnot tulee pääsääntöisesti hävittää muilla keinoin.

Kuivattaminen

Vieraskasvilajien jätteestä ei ole haittaa, mikäli siemeniä ei ole ja varret, juuret ja kukinnot ovat kuivuneet ja solukko on kuollut. Kasvijätteen kuivattaminen on siis yksi keino, joilla vieraskasvilajien jätteet saadaan hävitettyä turvallisesti. Kuivattamista suositellaan käytettävän juurakoiden kaivamisen sijaan, mikäli mahdollista.

Kasvijätteen kuivattaminen vaatii oikeat olosuhteet, eli riittävän määrän auringonvaloa sekä sopivan ilmankosteuden. Suorassa valokontaktissa olevan kasvin kasvisolukon pitäisi kuolla noin viikossa, mikäli sää on sateinen tai paikka varjoisa, aikaa menee hieman kauemmin. Suora valokontakti ei kuitenkaan pääse kasveihin, jotka ovat kasoissa.

Maasta ylös kaivettu kasvijäte suositellaan jätettäväksi esimerkiksi muovipressun päälle tai avokalliolle kuivumaan. Kasvien päälle tulee laittaa kiviä tai muuta painoksi, jotta kasvi ei pääse leviämään. Kun kasvijäte on täysin kuivunut, se voidaan polttaa. Pieniä määriä vieraskasvijätettä voidaan myös laittaa sekajätteeseen, kunhan on varmistuttu siitä, että se on täysin kuivunutta ja sen kasvisolukko on varmasti kuollut.

Haitalliset vieraseläinlajit

Kansallisen vieraslajistrategian mukaan erityisen haitallisia vierasperäisiä eläinlajeja ovat minkki ja espanjansiruetana. Näiden lisäksi erityisen haitallisiin vieraseläinlajeihin luetaan sellaiset hyönteiset, hämähäkkieläimet ja sukkulamadot, jotka on lainsäädännössä määritelty vaarallisiksi kasvintuhoojiksi eli ns. karanteenilajeiksi. Haitallisiin sekä tarkkailtaviin tai paikallisesti haitallisiin vieraseläinlajeihin kuuluu kansallisen strategian mukaan nisäkkäitä, lintuja, hyönteisiä, hämähäkkieläimiä, äyriäisiä, nilviäisiä ja kaloja, joista vain kaksi lajia käsitellään tässä linjauksessa.

Kontiolahdella vierasperäisiksi haittaa aiheuttaviksi eläinlajeiksi on määritelty minkki ja supikoira. Haitallisten vieraseläinlajien kantoja seurataan ja torjuntatoimiin ryhdytään aina, kun se katsotaan tarpeelliseksi. Vuosittaiset kannanvaihtelut voivat olla suuria ja ne ovat riippuvaisia muun muassa talven sääoloista, tauti- ja loistilanteesta sekä lisääntymismenestyksestä. Vaikka supikoiria pyydettäisiinkin aktiivisesti, kanta vaikuttaa usein pysyvän samankokoisena, koska se saa nopeasti täydennystä lähialueilta. Nuoret supikoirat voivat liikkua kesän aikana jopa satoja kilometrejä.

Taulukko 2. Haitalliset vieraseläinlajit Kontiolahdella.

Laji	Kansallinen luokitus	Kontiolahden luokitus	Kontiolahden kunnan torjuntatoimet	Asukkaiden torjuntatoimet
Minkki	Erityisen haitallinen	Erityisen haitallinen	Avustetaan yhteisöjä ja kannustetaan torjuntaan	Pienpetopyynti
Supikoira	EU:n luettelossa, haitallinen	haitallinen, vähentynyt	Avustetaan yhteisöjä ja kannustetaan torjuntaan	Pienpetopyynti

Minkki (Neovison vison)

Tunnistaminen

Ruumis on pitkä ja notkea. Jalat ovat lyhyet ja korvat pienet. Minkin väritys vaihtelee usein, minkä vuoksi minkki sekoitetaan vesikkoon. Minkki on pääosin mustanruskea, toisinaan lähes musta. Alahuulessa on valkoista väriä. Lisäksi rinnassa ja vatsassa on toisinaan valkeita laikkuja. Ruumiin pituus on noin 30–70 cm, häntä 15–21 cm ja paino 360–1 750 g. Saukko elää samankaltaisessa elinympäristössä, mutta on minkkiä huomattavasti suurikokoisempi.

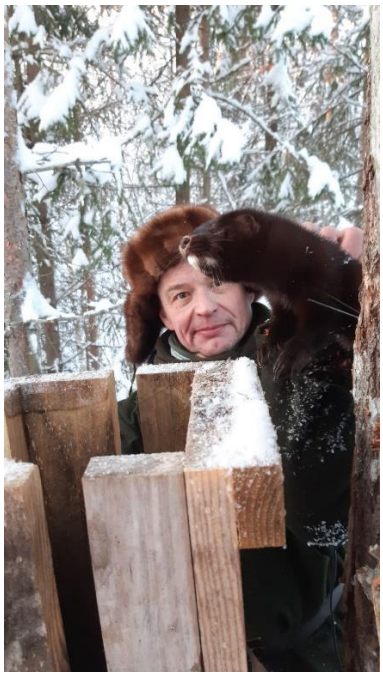

Kuva: Antti Suontama

Haitat ja torjunta

Minkki on peto, joka syö pikkujyrsijöitä, sammakoita, kaloja, rapuja, linnun munia ja poikasia. Rannoilla se tuhoaa etenkin vesilintujen pesiä ja poikasia. Minkkikantaa voidaan vähentää pyytämällä sitä loukuilla, heti tappavilla raudoilla sekä koiria ja lehtipuhaltimia apuna käyttäen. Lehtipuhaltimilla minkit ajetaan ulos kivenkoloistametsästäjien ulottuville. Torjuntatoimenpiteet tulisi kohdentaa erityisen herkille alueille, kuten saaristoon ja linnuston kannalta tärkeille suojelualueille.

Lisätietoja: www.vieraspeto.fi

Supikoira (Nyctereutes procyonoides)

Tunnistaminen

Raajat ovat lyhyet, minkä vuoksi eläimen liikkuminen näyttää lyllertämiseltä. Korvat ovat lyhyet ja pyöreäpäiset. Turkki on pitkä- ja karkeakarvainen, ja pohjavilla on hyvin tiheä. Yleisväri on mustan ja harmahtavan ruskean kirjava. Posket ja raajat ovat mustat tai suklaanruskeat. Poskiparta ja kupeet ovat kellanruskehtavat ja erottuvat hämärässä vaaleampina muusta ruumiista. Supikoira on kooltaan mäyrän kokoinen, ruumiin pituus on noin 45–70 cm, häntä 18–25 cm ja paino 3–12 kg

Kuva: Michael Gäbler

Haitat ja torjunta

Supikoira syö lähes kaikkea hiiristä ja myyristä sammakoihin ja kaloihin sekä lintuihin. Sille kelpaavat myös munat, raadot, hyönteiset, etanat ja erilaiset kasvinosat, jopa vilja ja ruohot. Supikoira pystyy elämään hyvinkin erilaisissa ympäristöissä, eikä se karta ihmisasumuksiakaan. Paikallisesti supikoirasta voi olla haittaa vesilinnuille ja sammakkoeläimille. Erityisesti suojelualueilla voi olla tarvetta supikoirakannan säätelylle. Supikoira voi levittää erilaisia ihmisellekin vaarallisia loisia ja tauteja, kuten trikiiniä, myyräekinokokkia, kapia ja vesikauhua. Supikoiria metsästetään loukuilla ja haaskoilta sekä koirien avulla. Jotta supikoirakantoja saataisiin pienennettyä, on pyyntiä jatkettava useana vuonna peräkkäin. Kontiolahdelle levinnyt luontainen ahma kanta on vähentänyt voimakkaasti supikoirakantaa. Supikoiria esiintyy nykyisin eniten taajamien ympäristössä, jonne ahma ei ole vielä täysin sopeutunut.

Lisätietoja www.vieraspeto.fi

Vieraskasvilajien torjunnan kehittäminen

Kehitystyö Kontiolahden kunnassa

Strategia ohjaa kunnan omaa toimintaa ja kuntalaisille tapahtuvaa viestintää sekä tarjottavia palveluita. Vieraslajien laajamittainen suunnitelmallinen torjuntatyö aloitetaan tämän linjauksen mukaisesti. Torjunta on osin vielä alkutaipaleella ja se tulee kehittymään kokemusten karttuessa. Vieraslajien torjuntatyö on myös resurssikysymys. Varsinkin jättipalsamia ja lupiinia on päässyt Kontiolahdellakin leviämään maastoon jo siinä laajuudessa, että kyseisten lajien torjuntatyö ei ole tehty vuodessa tai kahdessa. Laajamittainen torjuntatyö ja sen organisointi edellyttäisivät huomattavasti enemmän resurssointia torjuntatyöhön eikä se tule onnistumaan ilman kuntalaisten omaehtoista auttamista.

Kontiolahden kunta käynnistää teknisellä osastolla jo kasvukaudelle 2021 suunnatun valvotun vieraslajijätteen vastaanoton ja eteenpäin toimituksen. Kunnassa jo noin 20 vuotta toiminut veloitukseton valvottu puutarhajätteen vastaanotto on ollut samalla hyvää vieraslajien torjuntaa. Tätä toimintaa jatketaan ja kehitetään.

Yhteistyötä tiivistetään liikuntapaikkojen hoidon ja kuntatekniikan kanssa, jotta vähäiset resurssit saadaan tehokkaammin käyttöön. Vieraslajiasioista tullaan koostamaan myös opetuspaketit eri luokka-asteille koulujen ympäristötiedon ja biologian opetuksen tarpeisiin.

Kesän 2021 aikana toteutetaan talkoita kylillä vieraslajien torjumiseksi. Saatujen kokemusten mukaan talkootoimintaa kehitetään. Metsästysseuroille suunnataan koulutus ja kannustuspaketti sekä vieraslajikasvien että vieraspetojen torjuntaan.

Ohjeita vieraslajeja sisältävien maamassojen siirtoon ja työkoneiden puhdistamiseen

Siemeniä, juurakoita tai muita vieraskasvilajin lisääntymiskappaleita sisältävän aineksen kaivamisessa ja kuljettamisessa tulee olla huolellinen, jottei vieraskasvilajia levitetä poistokohteessa tai kuljetusreitin varrelle. Paras tapa on välttää ylimääräistä kuljettamista ja käsitellä vieraslajikasvijäte paikan päällä, mikäli tähän on mahdollisuuksia.

Kaivuuseen ja kuljetukseen käytettävä kalusto on puhdistettava joko paikalla tai kuorman kuljetuskohteessa.

Selviteltäviin asioihin kuuluu levittävätkö hakkuukoneet vieraslajeja hakkuiden yhteydessä varastopaikoille ja onko asialle tehtävissä jotain. Siemenlevintäiset lajit esim jättipalsami leviää helposti koneiden mukana. Hakkuiden varastopaikkoja on syytä tarkkailla, ilmaantuuko niille vieraslajeja.

Ohjeistusta ja kehitystyötä tienvarsien niittoon

Lupiini on levinnyt erityisesti tien varsille. Eniten lupiinia Kontiolahdella esiintyy maanteiden eli valtion tieviranomaisen (Pohjois-Savon ELY-keskus) hallitsemien ja omistamien teiden varsilla. Yhteistyötä tieviranomaisen kanssa tulee kehittää, koska tienvarsien niittoajat eivät ole optimaalisia lupiinin näännyttämisen näkökulmasta.

Lupiiniesiintymiä tulisi niittää tiheämmin lupiin ja suojella keto- / niittykasvipaikkoja. Lupiinia voidaan esimerkiksi käydä täsmä niittämässä alkukesällä raivaussahalla. Kaavateiden varsilla vieraslajien torunta kuuluu kuntatekniikan toimialaan, jonka kanssa torjuntatyön suorittamisesta aloitetaan neuvottelut.

Tehostamiskeinoja vieraskasvien torjuntaan

Vieraskasvien torjunta on ollut ja on yhä vieläkin pääosin käsityötä tai manuaalista raivaus ja niittotyötä. Tienvarsilla on olemassa traktoreihin ja muihin koneisiin kiinnitettyjä niittolaitteita. Torjuntatyön koneellistamiseksi on olemassa jo aihiota, joita tullaan testaamaan Kontiolahden alueellakin tulevina vuosina. Yhtenä kehityslinjana on lämpökäsittelyyn perustuvat myrkyttömät käsittelymenetelmät.

Pilottihankkeita vieraslajien torjuntaan

Ympäristöministeriö jakoi jo vuodelle 2021 rahoitusta vieraslajien torjuntahankkeisiin ympäri maata. Kontiolahdelle ei saatu kehiteltyä syksyllä 2020 valmista hanketta, mutta jos hankerahoitusta on saatavilla jatkossa, on Kontiolahden kunnan ympäristönsuojeluyksikkö valmistautunut ja pohtinut valmiiksi hankeaihioita ja hakuun lähdetään mukaan resurssien sallimissa rajoissa. Pohjois-Karjalassa toteutetaan vuonna 2021 kolmea eri valtion rahoitusta saanut vieraslajien torjunta hanketta. Hankkeiden tuloksia tullaan seuraamaan ja niiden toteutuksista ja käytännön oppeja tullaan hyödyntämään.

Tietoisuuden lisääminen ja yhteistyö eri toimijoiden kanssa

Tietoisuuden lisääminen, lajien tunnistaminen, havainnoista ilmoittaminen, oikeat torjuntakeinot ja tapahtumien ja talkoiden järjestäminen on tärkeää.

Vieraslajit ovat uhka alkuperäiselle luonnolle ja ihmisen toiminta edesauttaa niiden leviämistä. Alkuperäisten lajiemme suojelemiseksi on tärkeää estää lajien leviäminen luontoon sekä torjua jo levinneitä vieraslajeja erilaisin toimenpitein. Puutarhajätteen oikeaoppinen hävittäminen edesauttaa alkuperäisen luonnon säilymistä.

Kontiolahden kunnassa ollaan käynnistämässä yhteistyötä eri yhdistysten kanssa. Tarkoituksena on kehittää yhteistyötä järjestöjen kanssa, ja lisätä tietoa vieraslajien tunnistamisesta ja hävittämisestä tapahtumin. Asukkailla, metsästysseuroilla ja kyläyhdistyksillä on tietoa paikallisesta tilanteesta. Kehitetään toimintamallia, jossa paikallistiedon omaavat asukkaat kokoavat tietoa vieraslajitilanteesta ja järjestää vieraslajien torjuntatalkoita omalla alueellaan. Kunta toimii tarjoten tietoa vieraslajeista ja niiden torjunnasta, auttaa torjunnan suunnittelussa tarvittaessa muun muassa talkoiden järjestämisessä.

”Jos sinun alueellasi tarvitaan apua vieraslajien torjuntatyössä, ota yhteyttä, järjestetään vieraslajitalkoot”

Vuoden 2021 aikana aloitetaan yhteistyön kehittäminen kunnan eri toimialojen, yhdistysten, kylien ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Toiminta hakee aluksi varmasti sopivia muotoja ja kustannuksiinkaan ei ole talousarvoissa tähän toimintaan

suuresti varauduttu. Kuntalaisten ja eri yhdistystoimijoiden aktiivisuuden herättämiseksi kehitellään aktivisuuteen perustuja kannustusmalli, joka innostaa toimijoita jatkamaan vieraslajien torjuntatyötä. Esim. kylien metsästysseuroille, jotka pyytävät pienpetoja tai toimittivat pyyntilaitteita kesäasukkaiden käyttöön tai ilmoittavat tai jopa torjuvat kylän alueelta jättiputkiesiintymän voidaan antaa toimintaa tukevia pyyntilaitteita lisää.

Vieraslajit ovat osoittaneet olevan elinvoimaisia lajeja. Torjunnassa tulee siis varautua yllätyksiin ja muutoksiin. Tätä Kontiolahden kunnan strategia linjausta pitää tarvittaessa olosuhteiden muuttuessa olla valmis muokkaamaan ajan tasalle.

Tämän strategian koostamiseen on käytetty:
Kansallinen vieraslajistrategia 2012
Vieraslajit.fi ja Vieraspeto.fi -sivustoja

Lisäksi seuraavasta kirjasta on apua kokonaisuuden ymmärtämisessä:
Lehtiniemi, M., Nummi, P., Leppäkoski E. Jättiputkesta citykaniin, vieraslajit Suomessa, Docendo Oy, 2016